

INDIRA ŠABIĆ

APOTROPEJSKA MOTIVIRANOST IMENOVANJA LJUDI U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI I HUMU

Sažetak: Rad donosi analizu onimijskoga sloja bosansko-humskih administrativnih i lapidirnih tekstova koji su pisani ili klesani od X/XI do XV/XVI stoljeća. Naročita pozornost svodi se na profilaksu kao semantičku realiju koja je mogla biti motivom imenovanja. S obzirom na to da je ime sociolingvistički znak koji pretpostavlja interdisciplinarna istraživanja, onomastika mora, uz temeljne jezičke, uzeti u obzir i sve izvanjezičke elemente koji utječu na jezičku zbilju. Imena su bivala sastavni dio narodnoga mozaika, te su naporedo stajala ali se ujedno i sjekla s magijom, religijom, kulturom, običajima i shvatanjima, pri čemu se pored zaštitnih javljaju i blagoslovna, bogonosna, imena motivirana srodstvom, imena po biljkama i životinjama, ili tjelesnim karakteristikama.

Ključne riječi: onomastika, antroponimi, profilaktička imena, referencija, značenje, Bosna i Hum

Pored jednostavnog identificiranja svoga nositelja imena mogu imati i neka druga značenja. Kako bi se razgraničile takve pojavnosti potrebno je razlikovati termine *referencija* i *značenje*. *Referencija* se koristi za opisivanje veza između imena i njegovog nositelja, a *značenje* za označavanje mentalne slike ili opise nekih obilježja koja možemo opaziti iz samoga imena, koja mogu ali ne moraju se odnositi ili odgovarati osobi koja nosi ime. U povijesnim studijama se izdvajaju tri generalna tipa imenovanja: imena prema mjestima, imena prema ličnim karakteristikama i imena prema poslu,

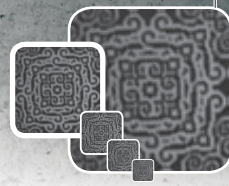

odnosno zanimanju. Ljudi su, također, bivali imenovani shodno okupatorima te prema religijskim, kulturnim i običajnim shvatanjima. Kako na stil života, društvene promjene ili na umjetnost jednog naroda utječu dodiri s drugim etničkim skupinama, takav je slučaj i kod nadijevanja imena. Te promjene se mogu manifestirati na različite načine, a najviše su vidljive tokom migracija stanovništva, trgovinske razmjene ili ratnih okolnosti. Dolaskom na nove prostore Južni Slaveni su sa sobom iz pradomovine donijeli i karakterističan sistem nadijevanja imena, koji ni danas nije potpuno napušten. Na formiranje takvog sistema ulogu su imali različiti faktori kao što su izgled tijela, boja kose, karakterne crte djeteta i sl. Život u neposrednom kontaktu s Grcima i Latinima, te nešto kasnije primanje kršćanstva su faktori koji su uveliko izmijenili i obogatili fond imena Južnih Slavena.

Dakle, s osvrtom i očuvanjem ranije slavenske tradicije, u procesu imenovanja ljudi u srednjovjekovnoj Bosni i Humu, svako ime je moglo biti motivirano različitim semantičkim realijama, i pri tome da bude semantički prozirno ili očajureno. Imena su bivala sastavni dio narodnoga mozaika, te su naporedo stajala ali se ujedno i sjekla s magijom, religijom, kulturom, običajima i shvatanjima, pri čemu se javljaju apotropejska, zaštitna, ili profilaktička imena (*njem. apotropaische Namen*), imena s intencijom da imenovani takav bude (*njem. Wunschnamen*), bogonosna ili teoforna imena (*njem. theophore Namen*), prenošena imena, metaforična imena, detoponimna imena, hipokoristici itd.

Apotropejska imena

Davanjem ličnog imena djetetu ono se priznaje za individuu i istovremeno se uvodi u društvenu, prije svega porodičnu zajednicu. Zapravo, tek stjecanjem imena dijete dobija status ljudske jedinice i postaje priznati član društva. Davanje imena uvijek je čin inicijacije, uvođenja pojedinca u novi društveni status. Lično ime je zato ne

samo lična i trajna oznaka po kojoj se razlikuje od drugih već se smatra važnim, suštinskim dijelom same ličnosti. Otuda, postoji široko rasprostranjeno vjerovanje kod mnogih naroda da onaj koji zna ime neke osobe može preko samog imena učiniti zlo tom čovjeku. Zato, širom svijeta postoji običaj skrivanja imena, naročito od nepoznatih ili zlih ljudi, što je u bosanskohercegovačkoj praksi bilo zastupljeno do prošloga stoljeća. Takva shvatanja bliska su koncepciji Levi-Straussove teorije nasilja pisanja iz 1948. godine, odnosno studije *Porodični i društveni život Indijanaca*, u kojoj Levi-Strauss bilježi da je kod Nambikwara (divljeg plemena) upotreba vlastitog imena zabranjena i predstavlja „svetu tajnu”, s poentom da se zabrana otkrivanja uopće ne odnosi na vlastita imena, prije će biti da ono što pogađa zabranu jest čin koji ono što funkcioniše naziva vlastitim imenom, odnosno predmet skrivanja je klasifikacija i odnos unutar sistema. U Bosni bismo takva shvatanja mogli povezati sa slavenskom tradicijom i njezinim kontinuumom. Naime, u ranijoj slavenskoj tradiciji riječ je imala magijsku moć i takva njezina vrijednost počela se prenositi na lična imena ljudi. Tako su se razvila vjerovanja da zli duhovi mogu imati nepovoljan utjecaj na dijete pa mu se davalo ime koje će ga štiti od toga. Zato je ime djeteta primalo magijski vid zaštite od zlih sila koje ga ugrožavaju. Zaštitna, apotropejska imena samim svojim značenjem treba da učine da se spriječi, zaustavi umiranje djeteta, odnosno da produži život.

Stan- je veoma raširen prvi element u starim složenim antroponimima i od njih formiranim hipokoristicima: *Stanimir, Stanislav, Stanale, Stanko* i u prezimenima na *-ić, -ović: Stanić, Stanojević, Stankovu* (Skok 1971–1974: 327). U korpusu korijenski morfem *stan-* smo potvrdili antroponimima *Stanac, Stana* i *Stanoje*, za koje se može pretpostaviti da su skraćeni oblici dvočlanih imena tipa *Stanimir* ili *Stanislav*.

Praslav. *stan-* u izvedenome muškome antroponimu na *-bc stanac*, gen. *-nca*, je ujedno apozicija uz *kamen* koji je stalan, kao iz zemlje iznikao. Prepoznatljiva je značenjska bliskost s izvedenicom od pre-

zentske osnove *stan-* u vezi s osnovnim značenjem korijena u spoju sa sufiksom *-ak* > *stának*, gen. *stanka*: a tomui budi ovimъ sudьѣmъ **stanakъ** u Konavlahъ ali u Trêbinu ali u Popovi od ovihъ trehъ mѣstъ edno gdi bude hotinъe kneza Vlъkъsъ Hranica (Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. juni 1405), sa značenjem mjesta stacioniranja.

Stanac: A ovomu pisanju svedokъ županъ Krêkša i veliki vojevoda Vladislavъ Galešikъ i ... **Stanacъ** Voislavikъ (Stjepan Kotromanić 23. oktobar 1332)

Na tomu su vêru dali i prisegli a toizi vêrê i priseži svêdoci dobri Bošnjane nairpê voevoda Rurъca i ... **Stanсъ** Garoloviсъ i sъ bratiomъ (Tvrtko Kotromanić 1353)

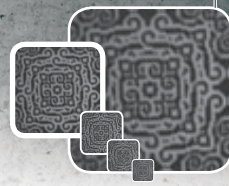
z dvorъscimъ **Stanъcemъ** Prêkušicemъ (kralj Dabiša 17. juli 1392)

Stana: A se leži dobra žena **Stana** Đurenovica (Zb.2: 79), dasmo ioi naše selo gospodsko u hlъmscê zemli u ime velija-ke sъ vsêmi pravêmi kotari i mejami i da se to selo ne odni-me gospoi **Stanê** za ne života nikadare ... sъ bogoljubimomъ gosroom bġ do darovanom mi kralicomъ kir Elênomъ kralvsta mi vse počtenomu dêtetevê moei kćerê **Stanê** (kralj Dabiša 26. april 1395)

Stanoja: što poslasmо k vamъ našega srъdčanoga slugu kneza **Stanoê** Elašъčica za naše rabote i nališe za dohodъke naše (kralj Dabiša 17. juli 1392)

što tamo poslasmо k vamъ našega srъdčanoga slugu kneza **Stanoja** Elašъčica za našo rabote a nališe za dohotъke (kralj Dabiša 21. august 1392)

Od jednoga je glagolskog korijena prezent bilo moguće tvoriti na više načina. Tako su od istog korijena posvjedočeni prezenti sa sufiksom **-ne-*: *stsl. stajō* i *stanō* odnosno *bos. stojim* i *stanem*. Unutar korijena *stoj-* nalazi se samoglasnik *o* umjesto analogijskog *a* što je karakteristična pojava u ličnim imenima starog dvočlanog tipa i u hipokorističkim izvedenicama: *Stoj(i)mir*, *Stōjis(l)av*, *Stojan*, *Ostoja*.

- Stojmir*: **Stoimir** Pribilović (Kovačević-Kojić 174: 1442–1462)
- Stojisav*: † a se leži **Stoisavъ** Miloševićъ na svoi zemli na plemenitoi koga mnogo ludi znaše. (Zb.1: 16)
Stoisav Prodašić (Kovačević-Kojić 175: 1401–1402)
- Stojislav*: **Stojislav** Kožuhar (Div. Not. 26, fol. 162–170, 11, III, 1443)
- Stojan*: A se leži **St[o]ên** Orodinovičъ (Zb.3: 183),
 A se leži **St[o]ên** Utolovičъ na svoei zemli na plemenitoi (Zb.4: 240)
- Ostoja*: se leži Viganъ Miloševićъ. Služi banu Stipanu i kralu Tv[гъ]t ku i kralu Dabiši i kralici Grubi i krala **Ostoju** i u to vrime doide i svadi se **Ostoê** kralъ s hercegomъ i z Bosnomъ i na Ugre poe **Ostoê**... (Zb.1: 1),
 A se leži St[o]ên Utolovičъ na svoei zemli na plemenitoi. [Se] postavi **Ostoê** bratъ egovъ (Zb.4: 240), **Ostojê** Ostojištъ (Zb.4:263)
 † gospodinъ kirъ Stefanъ **Ostoja** milostiju božiomъ kralъ Srъbljemъ Bosnê i Primoriju (Pavao Radinović 25. mart 1397)
 prêsvêtli gospodinъ Stefanъ **Ostoja** kralъ Bosnê i... a (e) vo tko se rotiše i naiprvъvo azъ prisvitъli gdnъ kralъ Stefanъ **Ostoê**, prisvitъla gospoê kralica, čerъ Kuêva.... (kralj Ostoja 4. decembar 1409)
 a upisa dъjakъ **Ostoja** zapovêdъju i povelênjemъ gdna mi voevode radosava (Radosav Pavlović 25. oktobra 1432)
 a vsemu ovomui rotъnici i svidoci naši dobri velъmože voevoda Ivanišъ ... knezъ **Ostoê** Stiproevičъ z bratъiomъ (Tomaš Ostojić 3. septembar 1444)
 a pisa **Ostoja** aъjakъ zapoviedъju gdna voevode Radosava (Radosav Pavlović 25. mart 1433)
 a tomu daru biše svêdoci dobri Vožъnane terъčie Radoslavъ i s bratiomъ ... ot Rame knezъ **Ostoê** i zъ bratimъ (Stjepan Kotromanić oko 1322)
 vlastele i vsuju orъćinu grada Dubrov'nika za naše srđ'čъne bratъju i prêteli kako ihъ sju imali prvъi naši do (o)nogaizi

dne do koga imъ mirъ privъgъže **Ostoê** bivъši kralъ (Stefan Tvrtko Tvrtković 24. juni 1405)

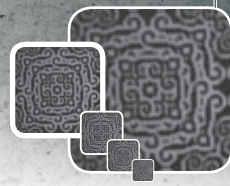
i knezъ **Ostoja** Borovinić bratъ moi (Radosav Pavlović 7. april 1423)

i dostoêniemъ sela rĉenago zapisuju i ukrêpluju kakot e zapisalъ gdнь kralъ **Ostoê** u povelî ve Primorie Dubrovniku i opkinê (Radić Sanković 25. august 1399)

Ostoê Milićević (Kovačević-Kojić 174: 1428–1432), **Ostoê** Radosalić (Kovačević-Kojić 174: 1419–1432), **Ostoê** Sarasi- nić (Kovačević-Kojić 175: 1418–1421)

Ako se sagleda semantika nekih imena, pokazat će se da tzv. zaštitna imena imaju posebnu ulogu, i pri tome, da značajno mjesto zauzimaju imena tvorena morfemom *stoj-*. Naime, vjeruje se da ime može predodrediti karakter i sudbinu djeteta, te da ga može štititi od bolesti ili smrti. Zato su imena takvoga morfološkog sklopa davana djeci s namjerom da požive dugo.

Noseći u imenu korijenski morfem *živ-*, samo ime bi trebalo oblikovati značenje življenja, postojanja. Kao i danas, život je predstavljao najveću slavu i dar od Boga. Prema očekivanju, korijenski morfem *živ-* je brojno zastupljen u antroponimiji, i to najčešće u hipokoristicima *Živoje*, *Živadin*, *Živko*, *Žika*, ali i u starim dvočlanim imenima kao *Žitomysl* i *Živogost*, od kojih nastaju toponimi Žitomislići (u Hercegovini) i Živogoštje (Juraj Vojsalić 12. august 1434), (oblici imena koji završavaju sufiksom *-ja* služe za tvorbu imenica pridjevskog značenja koje u konkretnom slučaju obrazuju značenje posesivnosti, odnosno da su *Žitomysl* ili *Živogost* posjednici toga područja, ono im pripada po nekoj osnovi, možda i po tome da su tu boravili pa je po njima mjesto prepoznatljivo i prozvano (Bošković 2000: 310), ili *Dabiživ* (glagol *biti* se javlja u obliku trećeg lica aorista *bi*, pri čemu formirani kondicional s veznikom *da* ima željno značenje tj. *da bi živ* (odnosno *bio živ!*), umjesto *da bi bio živ*), s hipokoristikom *Dabiša*.

- Dabiživ:* m[is]eca marta 11. prêstavi se raba b[o]žia M[a]ria, a zovomъ D[i]v[i]ca, popa **Dabiž[i]va** podružie, va let[o] (Zb.2: 53),
 a se leži **Dabiž[i]vъ** Radovanovičъ. (Zb.2: 98),
 se leži raba b[o]žia Polihrania ... nevêsta župana Vratъka i sluge **Dabiživ**a (Zb.2: 102), a se leži **Da[b]iživъ** na svoe[i] zemli na plemenitoi (Zb.4: 233),
 a se leži **Dabiživъ** Draškovičъ na svoei zemli na plemenitoi (Zb.4: 306),
 a se leži **Dabiživъ** Markovičъ (Zb.4: 315),
 a na ime sêmi vlastelmi županъ **Dabiživъ** Ćihorikъ (Radič Sankovič 25. august 1399),
 tisuke i •e• caatъ dukatъ zlatêhъ i •f• tisukъ perperъ dina-
 ra ke bêhomo položili po našiъ poklisarihъ a s našiъ
 listomъ i pečatъju verovanomъ po knezu Brailu Tezaloviku
 i po Radašinu Krstъêninu i po **Dabiživu** knezu Boračkoomъ
 (Radosav Pavlovič 19. august 1439),
Dabiživъ Junakovič (Kovačevič-Kojič 174: 1426–1429)
- Živoje:* **Živoe** Tikoevič (Kovačevič-Kojič 174: 1432–1436)
- Živko:* i oni dobrovolno i ljubovio poslaše svoje vlasteli gospodinu kralju kneza **Živka** Gundulića (Radosav Pavlovič 25. oktobra 1432), i doslasta našemu gospoctvu ovi strani počteni i mudri uzmožni vlastele dubrovački počtene i mudre vlastele kneza **Živka** êaketića (Radosav Pavlovič 25. mart 1433)
- Živan:* i paki što vikaže **Živan**, to su naši rieči. (Dizdar 1969: 303)
- Dabiša:* ja gospodinъ kralъ Stefanъ **Dabiša** (kralj Dabiša 17. juli 1392)
 A tomu daru biše svêdoci dobro Bošъnane terpčie Radoslavъ i sъ bratiomъ knezъ **Dabiša** (Stjepan Kotromanič oko 1322)
 A tomo su svidoci dobri Bošъnne terpčie Ratoslavъ i s brъtiomъ Hlapъ i s bratiomъ Vukъ Šitkovičъ voevodъ bosanъski s bratiomъ kneza **Dabišъ** Beroevičъ (kralj Dabiša 26. april 1395)

I na to više pisanno o prêsegohъ azъ rčeni kral Stefanъ **Dabiša** s sь bogodarovannomъ

I za to ja kral **Dabiša** dasmo Dragoju Gučetiću i negovi bratii i vsakomu od nъ vasu našu moć i kripost pravđu i vêrovanije (Stjepan Kotromanić oko 1322)

azъ Stefanъ **Dabiša** po milosti ego *bôžstva* kralъ Srъbljem, Bosni i Prêmorêju (Stjepan Kotromanić oko 1326)

ê kral Stefanъ **Dabiša** s moimi vlasteli prêmismo razъlogъ od našega sluge a vašega graždanina gdna protovistjara Žorete (Stjepan Kotromanić oko 1326)

mi Stêfanъ **Dabiša** po milosti gda *bā* kral Srъblemъ, Bosnê, Primoriju, Hlъmъscê zemli, Dolъnimъ kraemъ, Zapadnêmъ starnamъ Usorê, Soli i Podriniju (kralj Dabiša 17. juli 1392)

Stefanъ **Dabiša** milostiju gda *bā* kral Srъblem, Bosni i Prêmoriju i gospoê kralêca kirъ Jelêna (kralj Dabiša 6. mart 1392)

Dlъžnike naše kolikuje imalъ kral Tvртko u životi bude i koliku ja kral **Dabiša** imamъ gdnъ i namêstnikъ u gospodstvu i vasesmъ inomъ gdna Tvртka kral (kralj Dabiša prije 15. oktobra 1393)

I za bolju svjedoibu i i tvrtgavu sei povelje postavismo pečatъ našega gospodina kralja Stefana **Dabiše** (kralj Dabiša 26. april 1395)

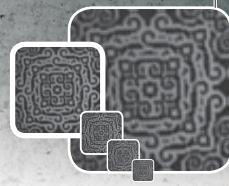
Ustanovitismo gradu Dubrovniku i negovimъ vlastelemъ kako e u povelahъ gospodina krala Tvртka i ju povelahъ gdna krala **Dabiše** i u povelahъ bivšago krala Ostoe (Jelena 13. maj 1397)

Onakozi kako imъ se udrъži u povelahъ gdna krala Tvртka i gdna krala **Dabiše** i bivšago krala Ostoe (Stefan Tvrtko Tvrtković 24. juni 1405)

I ošť odviše vidivъ zapisanie gospoje kralice Eline bivše gospodina prisvitloga i počtenoga pomenutiê gospodina krala **Dabiše** (Grgur Vukosalić 6. juli 1418)

I oto poslasmo takoeкъ vamъ rečenoga kneza Grъgura po naše dohotke koe ste davali

Imena kod kojih prvu komponentu predstavlja oblik *goj-* imaju značenje koje dolazi od stare imenice *goj* koja znači *živost*, odnosno od glagola *gojiti* koji znači činiti da nešto živi i raste, te se uvijek odnosi na živo biće. Primarno se tiče fizičkog žvota i znači isto što i hraniti, njegovati, podizati čovjeka. Ako se odnosi na biljke, onda se *gojiti* pretvara u *gajiti* (cvijeće, biljke, odatle *gaj*). *Gojiti* danas ima duhovnije značenje od onoga što ga otkriva etimologija riječi. P. Skok ističe da u nekim slavenskim jezicima *gojiti* znači i *liječiti*. Iz razloga što glagol *gojiti* ima korijensku vezu sa „žiti” i „živjeti” imena tvorena iz njega su oslovljena skupinom zaštitnih imena. Dakle, oblik *goj* dolazi od indoevropskog korijena *gwei* ili u prijevoju *guoi* sa značenjem *živjeti* (*goj* je nastao na isti način kao od *biti* „boj” ili od *liti* „loj”). Prema tome, *gojiti* je isto što i podržavati jedno živo biće u životu. (Skok 1971–1974: 586)

- Gojsav*: a tomo su svidoci Dobro Bošņne ... s br̃tomo **Goisavъ** Obr̃dovičъ (Stjepan Kotromanić oko 1326)
 A ovomui pisanju svedokъ županъ Krêkša ... **Goisavъ** Voisilovičъ (Stjepan Kotromanić 23. oktobar 1332)
Goisav Stoišić (Kovačević-Kojić 174: 1402)
Goisav Petranović (Kovačević-Kojić 174: 1427–1432)
- Goisava*: Da jestъ vêdomo bgomъ i svetimъ Mihailomъ arhangelomъ i svim koji su gdnu b̃g̃u ugodili kako da vêru vovoda Radičъ svoga oca k̃zpnъsa Sanъka i gospoje Radosave i svoju Radičevu i svoje gospoje **Goisave** (Radič Sanković 15. maj 1391)
 A se leži gospoê **Goisavъ** (Zb.3: 178)
- Gojak*: a tomui svêdoci i ručnici kralṽstva mi vlastele ... ot dvo- ra pristavъ knezъ **Goêkъ** [D]ragosaličъ dvoгъski z bratiom (Tvrtko Kotromanić 12. mart 1380)
 oto poslah kъ vamъ našega vlasteličiča **Gojaka** za onъ dohodakъ našъ koi mi imate dati (Tvrtko I 4. mart 1387)
 s knezem **Goêkomъ** Dragosaličemъ (kralj Dabiša 17. juli 1392)

Gojan: a tomu ručnici i svēdoci dvoręski kraljevstva mi **Gojaanъ** Dragoslavić (kralj Dabiša 6. mart 1392)

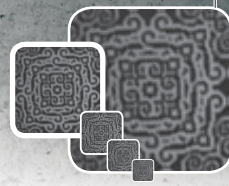
Gojić: a tomui svēdoci naši vlastele **Goićъ** Gaočić (Stefan Ostoja 20. novembar 1398)

Nemanja: u d[ni veliega župana sl]avъnago **Nemanе** (Zb.1:19)

Izvođenje imenice *neman*, *-ani f.* iz prasl. *nejъmanъ od glagola *nejъmati, otvara novu mogućnost tumačenja ličnog imena *Nemanja* ili *Neman*, čije je porijeklo već dugo vremena sporno. Kao takvo, ono je poznato u Bosni, Hrvatskoj i Srbiji od XII stoljeća, a po svjedočanstvu češke, lužičke i bjeloruske toponimije moglo bi biti još praslavensko. Skok je zaključio da je ime *Nemanja* prvobitno moralo glasiti *Nejman, *Nejmanja, sudeći po načinu na koji ga predaju grčki i latinski izvori pišući o srpskom velikom županu Stefanu Nemanji: *Neeman*, što s jedne strane odaje naslanjanje na jedan starozavjetni antroponim, ali s druge ukazuje na prvobitan slovenski lik *Nejъmanъ, koji se može shvatiti dvojako:

- a) kao pasivni particip od *ne jъmati: „neuhvatljiv, neukrotiv”, tip *Ne-danъ;
- b) kao skraćeni oblik od složenog imena *Nejъmanegъ, usp. stčes. *Doman*, *Domana* od *Domanegъ*, *stpolj. Bratron*, stčes. *Bratron* od *Bratronegъ, stsrp. *Sestronja*, stčes. *Sestron* od *Sestronegъ, stčes. *Miron od *Mironegъ*, stčes. *Dobrona* od *Dobronegъ, sthrv. *Pribinja* od *Pribinegъ*. Možda se takvo ime davalo, u opoziciji prema *Domanegъ* a s profilaktičkom funkcijom, djeci koja se rode u tuđini (Loma 2008: 109–116).

Problem imena *Nemanja* ogleda se u utvrđivanju osnove samoga imena. Naime, paralele tipa *Miroslav* : *Radoslav* potvrđuju realnost morfeme *-slav*, a paralele tipa *Miroslav* : *Miroљub* i sl. potvrđuju realnost morfeme *Mir-* i sl., dok nema dovoljno ubjedljivog tvorbenog kvadrata u koji bi ulazilo ime *Nemanja*. Ako bi se pretpostavilo da je u osnovi korijen *nem-* (‘nesposoban da govori’), pored toga što bi to

bilo sa semantičke strane sasvim neobično i sporno ime (možda bi se mogla postaviti pretpostavka o zaštitnom imenu), ostaje činjenica da nisu poznata imena sa istim tvorbenim modelom u osnovi (poznato je ime *Grdan*, ali ne i *Grdanja, poznato je *Mrđan*, ali ne i *Mrđanja i sl.). Do sada najiscrpniji pregled literature o porijeklu imena Nemanja dao je Radosav Bošković (1979). On je predložio i rješenje prema kojem je ime Nemanja rezultat četvorostepene hipokoristične derivacije, od, prema Boškoviću najvjerojatnijeg — *Ne(nad)* preko (1) *Néma* ili *Némo* do (2) *Neman*, pa (3) *Nemań*, najzad, do (4) *Nemanja*. Bošković nalazi u drugim imenima potvrde za svaki sufiks na koje se njegovo rješenje oslanja: *Némo* kao *Rámo*, *Neman* kao *Vulkan*, *Nemn* kao *Rađb* i *Nemanja* kao *Ivanja*. (Bošković 1979: 5, 6, 8; Piper 2007: 684)

Prodan: **Prodанъ** Pobrenovikъ (župan Radoslav 22. maj 1254)

U zakarpatskoj Ukrajini, gdje se smatra da je bila pradomovina Slavena, čuvao se drevni običaj: obred prodaje djece. Djeca su u pojedinim porodicama često umirala, a zbog magijskoga shvatanja roditelji su bivali u nastojanju nadmudriti zloduse, stoga bi tobože prodali novorođenče čovjeku koji je već odgojio odraslu djecu. Nakon što bi platio simboličnu svotu, kupac bi izgovarao magične riječi: „Ni otac ni majka neće imati nikakve veze s tim djetetom ni na ovom ni na drugome svijetu.” Zatim bi postavio dijete na stol govoreći mu: „Rasti, jer od sad si moj!”, a roditeljima bi rekao: „Odgajajte mi ga”. Tim činom dijete bi dobilo ime *Prodan*. U Gruziji, djeca su se zbog istih razloga kupovala nakon čega bi im se nadijevalo ime *Neskid* – *Otkupljen*. (Šimunović 1987: 158)

Ružna ili opasna imena

Imena s neprijatnim sadržajem davana su da se odvrate zlodusi od djece, shodno tome Tomislav Maretić misli da se roditelji, davši djetetu ime tipa *Zavid*, ne plaše više da će mu nauditi

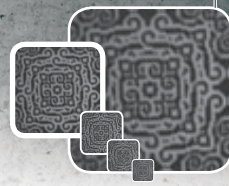

neki zli duši, jer dijete je ionako izvrgnuto zavisti, njemu svi zavide, dakle, čemu, osim toga, da mu zavide zli duši? Ovakvome načinu imenovanja je sigurno bila uzrokom želja, da bi sve one sile, koje mogu čovjeku nuditi, dijete pustile kroz čitav njegov život na miru, ta ono nije lijepo, nego je ružno, tj. ime mu je takvo. (Maretić 1886: 97)

Leksem *grd* se uglavnom koristi u značenju *ružan* ili *nakazan*, prema čemu se definira fizičkom negativnom osobinom. Prvo i osnovno navedeno značenje ove lekseme *koji je izrazito velikih dimenzija, ogroman*, iz kojeg se vjerovatno kasnije razvila i osamostalila semema pridjeva *gord*, pa u savremenom jeziku kod pridjeva *grd* je evidentna transformacija seme *velik* u *visok* – *koji se visoko uzdiže, visok* – *veličanstven* (Dragičević 1999: 31), što je oznaka pozitivne osobine. Na isto nam ukazuje učestalost osnove *gord-* u antroponimu *Gordana*, za kojega Milica Grković (1977) navodi da je grčkoga porijekla, ali da „narod ovo ime vezuje za pridjev *gord*.” (Grković 1977: 237) Dakle, u starijoj fazi bosanskoga jezika, kao i danas, pridjev *grdb* se koristio u primarnoj semantičkoj realizaciji: *ohol, nepristupačan*, pa je sa takvim negativnim konotacijama bivao pogodan za antroponimijaska profilaktična oblikovanja.

Petar Skok pod odrednicom *grd* navodi: sveslav. i praslav. *grdb* 1. ohol (samo u književnosti pisanoj crkvenim jezikom), 2. strašan (u dubrovačkih pisaca), 3. izobličen, neprikladan, neugodan, ružan (danas općenito). (Skok 1971–1974: 613) Isti raspored značenja za pridjev *grd* je i u Rječniku JAZU s napomenom datom uz primarno značenje – da je ono najstarije i praslavensko. I tu je posvjedočeno da se pridjevom *grdb* primarno označavala negativna duhovna osobina. Blisko značenje lekseme *gord* bilježi *Словарь русского языка XI-XVII. века* (1977): 1. nadmeniji, visokomjerniji, 2. drskiji, 3. grozniji, strašniji, žešći (SRI 1977: 243).

Jedino posvjedočeno dvoleksemno ime s osnovom *grd* u analiziranome korpusu je *Grdomil*:

Grdomil: казнѣсь **Gr̄domilь** (ban Matej 1249)

Grđ: Въ дни kneza veliega Mihoila въмгѣ županь **Gr̄đ** trêbinьski (Zb.3: 129)

Grđanac: knezъ dragićъ **Gr̄đanacъ** (Stjepan Kosača 10. oktobar 1435)

Slavenski pridjev *grub* ranije se primjenjivao u značenju *neotesan*, *prost* ili *ružan*, a njegovo još starije značenje *neobično velik* odlikovalo je staročehski jezik, i to je po svoj prilici prvobitno značenje ovoga pridjeva. (Skok 1971–1974: 626) Hipokoristici sa sastavnicom *grub* vjerovatno su izvedenice iz ranijeg dvočlanog antroponima *Grubislav*, koji nije posvjedočen u analiziranome korpusu:

Grubêša: **Grubêša** Регагъникъ (ban Matej 1249)

Grubac: A se leži [**Grub**]ъсь Hor[i]ćъ (Zb.4: 295)

Grubač: † A se leži Božidarъ Vukčićъ a sêče **Grubačъ** kami (Zb.1: 34)

† A se sêče **Grubačъ** (Zb.1: 35, 2: 63, 67, 68)

† Se pisa Obr[a]đъ P[o]rovьlna sinь na **Grubaču** (Zb.2: 64)

Sad tui роčiva Radosavъ **Grubačъ**, sadъ мртгавъ (Zb.2: 112)

Upisa **Grubačъ** dijakъ (Sandalj 27. decembar 1423)

Gruboje: **Gruboe** Dobercovich (Deb. Not. XIV, fol.50, 29. VIII. 1426)

Grubanac: a se pisa **Grubanacъ** Нларъčićъ (Radič Sanković 15. april 1391)

Grubača: a se leži **Grubača** vоеvode Mitoša p[o]čtena (kućnica) (Zb.4: 218)

Gruba: kralica **Gruba** (Zb.1: 1)

Tvrđisav: † Si b[i]l[i]gъ kneza **Tvrđisava** Brsinić[a] (Zb.3: 187)

županомъ **Tvrđisavомъ** Tuicomъ (kralj Dabiša 17. juli 1392)

Knežь **Tvr̃disavъ** Borovinićь (Radosav Pavlović 7. april 1423)

Ere primismo po našeh poklisarehъ po **Tvr̃disavu** kr̃stijaninu (Stjepan Kosača 5. decembar 1465)

Tvr̃disava: Postavi bēlēgъ mati **Tvr̃disava** (Zb.4: 301)

Tvr̃diša: **Tvr̃diša** Mirušković (Kovačević-Kojić 175:1426–1438)

Tvr̃diša Stojanović (Kovačević-Kojić 175:1427–1430)

Tvr̃doe: A se [post]avista [bil]ēgъ [d]va s[i]nъ. **Tvr̃doe**, a toi pisa Goičin porъ (Zb.4: 301)

Tvr̃tko: kral **Tv[rt]ko** (Zb.1: 1)

U dni ... g[ospodi]na bana bosanъskoga **Tvr̃tka** (Zb.1: 15, 2: 102)

Služiḥ banu **Tvr̃dvku** (Zb.3: 182)

A se leži **Tvr̃tko** Vukacъ (Zb.3: 204)

A se neka se zna ko [ov]de leži **Tvr̃[tko]** M[il]carića m[i]sinъ (Zb.4: 215)

Slavnoga g[ospo]d[i]na kraal **Tvr̃tka** (Zb.4: 245)

gdinъ Štefanъ **Tvr̃tko** Tvr̃tković (Tvr̃tko Tvr̃tković 24. juni 1405)

oto poslasmo k vamъ našega slugu **Tvr̃dka** Vļčetić (Jelena 9. mart 1398)

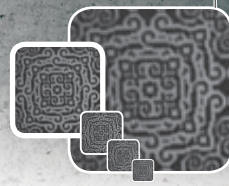
Thoma, Toma, Tomko, Tomaš su izvedenice od dvočlanoga oblika *Tomislav* koji je narodno ime i koji potječe od glagola „tomiti” u značenju *onoga koji tomi, prigušuje, utazuje slavu* (Šimunović 2006: 40):

sis u Hļmlane koi se kleše Hrelko Rastimirikъ... **Thoma** Čupetikъ... (knez Andrej 1247–1249)

Tomko sin Brajka Sterbice (Kovačević-Kojić 176: 1427)

pisano va čestitoi voisci i što bude govoriti gospoctvu vašemu od nasъ Ivanъ i **Toma** budi (–i)мъ ugodno virovati imъ ere su naše riči (herceg Vladislav 27. oktobar 1487)

kraļstva mi u doļnēhъ kraihъ u Lušćihъ rukju srdčanoga mi sluge **Tomaša** logofeta (kralj Dabiša 17. juli 1392)

[A se grobъ sin]a Luke Stiepanova. Rodih se u veliku radost a umr[hъ] u veliku žalostъ. A se kipi je **Tomaševo** iu Bore, a da mu deseto vredi (Zb.1: 31)

Zaključak

U starobosanskoj jezičkoj tradiciji riječ je imala magijsku moć i takva njezina vrijednost počela se prenositi na lična imena ljudi. Tako su se razvila vjerovanja da zli duhovi mogu imati nepovoljan utjecaj na dijete pa mu se davalo ime koje će ga štititi od toga. Zato je ime djeteta primalo magijski vid zaštite od zlih sila koje ga ugrožavaju. Zaštitna, apotropejska ili profilaktička imena samim svojim značenjem trebala su da spriječe, zaustave umiranje djeteta, odnosno da mu produže život. S tim u vezi, najplodonosnije korijenske morfeme koje su adoptirale navedenu funkciju i oponašale ulogu zaštitnika su: *stan-*, *stoj-*, *živ-*, *goj-*, *grd-*, *grub-*, *tvrđ-*. Navedene morfeme uvijek su se nalazile u inicijalnome dijelu imena, kao osnovni nosioci značenja, i pri tome su mogle predstavljati kompozite u dvočlanim imenima (Stojmir, Stojisav, Dabiživ, Gojsav, Goisava, Grdomil, Tvrdisava, Tvrdisav), i u izvedenim imenima (Stanoja, Stojan, Ostoja, Živoje, Živan, Gojak, Gojan, Gojić, Grdanac).

U građi je moguće bez mnogo napora prepoznati nazive s očiglednom motivacionom profilaksnom podlogom, no postoje također neka imena s kreativnim tvorevinama i nerijetko zbunjujućeg postanja. Te nejasnosti tiču se i supstrata, jer su se strana imena, prilagođavajući se domaćem fonološkom sistemu, počela odomaćivati i nalikovati nekim oblicima narodnih imena, naslijeđenih iz slavenske tradicije. S tim u vezi, oblici *Thoma*, *Toma*, *Tomko*, *Tomaš* su izvedenice od dvočlanoga oblika *Tomislav* koji je narodno ime i koji potječe od glagola „tomiti” u značenju *onoga koji tomi*, *prigušuje*, *utažuje slavu* (Šimunović 2006: 40), a ne od grčkog oblika *Thomas*.

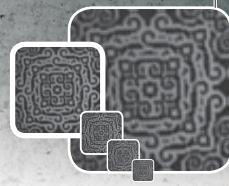
Izvori

- Bešlagić, Šefik (1971) *Stećci i njihova umjetnost*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo
- Dizdar, Mehmedalija Mak (1969) *Stari bosanski tekstovi*, Svjetlost, Sarajevo
- Diversa Notariae, Državni arhiv u Dubrovniku, Fond Dubrovačke Republike i francuske uprave, serija 26, signatura: HR-DADU-9, knj. 147.
- Kovačević-Kojić, Desanka (1978) *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Veselin Masleša, Sarajevo
- Kuna, Herta (1974) *Hrestomatija starije bosanske književnosti*, knj. I, Svjetlost, Sarajevo
- Nakaš, Lejla (2011) *Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije, Sarajevo
- Vego, Marko (1962–1970) *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knj. I–IV, Izdanja Zemaljskog muzeja, Sarajevo

Literatura

- Bošković, Radosav (1979) „Beleška o imenu Nemanja”, *Onomatološki prilozi*, 1, Beograd
- Bošković, Radosav (2000) *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika*, Trebnik, Beograd
- Dragičević, Rajna (1999) „O mogućim interpretacijama semantičkog odnosa pridjeva *grd* i *gord*”, *Južnoslovenski filolog* LV, Beograd
- Grković, Milica (1977) *Rečnik ličnih imena kod Srba*, Beograd
- Loma, Aleksandar (2008) „Lično ime Nemanja – jedan novi pogled”, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* br. 45, Beograd
- Maretić, Tomo (1886) „O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba”, *Rad JAZU*, knj. 81, Zagreb
- Piper, Predrag (2007) „O poreklu imena Nemanja”, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* vol. 50, br. 1–2, Beograd

Skok, Petar (1971–1974) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU

SRI – *Словарь русского языка XI–XVII века*, (1977) Академия наук СССР, Москва

Šimunović, Petar (1987) „Antroponimijski sustav Povaljske listine i Povaljskog praga”, *Brački zbornik*, XV

APOTROPAIC MOTIVES FOR NAMING PEOPLE IN MEDIÉVAL BOSNIA AND HUM

Summary: In medieval Bosnia word had a magical power. Such its value began to be transferred to the personal names of the people. So they developed the belief that evil spirits can have an adverse impact on the child and gave him the name that will protect him. Protective, apotropaic or prophylactic names were supposed to stop the dying child. In this regard, the most fertile root morpheme which are adoptirale specified function and mimicked the role of protector are: *stan-*, *stoj-*, *živ-*, *goj-*, *grd-*, *grub-*, *tvrđ-*. These morphemes are always contained in initial part of the name, as the main carriers of meaning, and the fact that they represented composites of a two names (Stojmir, Stojisav, Dabiživ, Gojsav, Goisava, Grdomil, Tvrdisav, Tvrdisav), and derived names (Stanoja, Stojan, Ostoja, Živoje, Živan, Gojak, Gojan, Gojić, Grdanac).

In the corpus (epitaphs and administrative texts of medieval Bosnia and Herzegovina) is easily recognized names with the apparent motivation prophylactic substrate, but there are also some names confusing posting. Ambiguity concerning the substrate, because they are foreign names, adapting domestic phonological system, began odomaćivati and resemble some forms of folk names, inherited from the Slavic tradition. In this regard, the forms Thoma, Thomas, Tomko, Tomas are derived from the binomial form Tomislav which is the common name and derives from the verb „tomita” within the

meaning of that Thomas, dims, satisfies glory (Simunovic, 2006: 40), not from the Greek form of Thomas.

Keywords: onomastics, anthroponyms, prophylactic names, reference, meaning, Bosnia and Hum